

7. Tyulyandin S.A., Samoylenko I.V., Izmerova N.I., Kuzmina L.P. i dr. (2012). *Rukovodstvo dlya meditsinskogo personala po bezopasnomu obrascheniyu s protivopuholevyimi preparatami* [Manual for medical staff on safe handling of anticancer drugs]. – Moscow [in Russian].
8. Connor Th. H. Preventing occupational exposures to antineoplastic drugs in health care settings / Th. H. Connor, M. A. McDiarmid // *CA Cancer. J. Clin.* – 2006. – Vol. 56, N 6. – P. 354–365.
9. *Medical oncology // World Cancer Report : 2003* / Eds: B.W. Stewart, P. Kleihues. – 2003. – P. 281 – 291.
10. Fransman, W., Roeleveld, N., Peelen, S., de Kort, W., Kromhout, H., & Heederik, D. 2007. Nurses with dermal exposure to antineoplastic drugs: reproductive outcomes. *Epidemiology*, 18(1): 112-119.
11. Kromhout, H., Hoek, F., Uitterhoeve, R., Huijbers, R., Overmars, R. F., Anzion, R., & Vermeulen, R. 2000. Postulating a dermal pathway for exposure to anti-neoplastic drugs among hospital workers. Applying a conceptual model to the results of three workplace surveys. *Ann Occup Hyg*, 44(7): 551-560.
12. Krstev, S., Perunicic, B., & Vidakovic, A. 2003. Work practice and some adverse health effects in nurses handling antineoplastic drugs. *Med Lav*, 94(5): 432-439.
13. Occupational cancer. Zero cancer: A union guide to prevention. International Metalworkers' Federation, 2007. 16 p

УДК 378.14

КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ

Остраус Ю.М.

*Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова,
вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, Україна*

ostraus.yulia@gmail.com

У статті розглянуто деякі підходи до оцінювання сформованості комунікативної культури фахівців різних сфер професійної діяльності. Визначено критерії, що дозволяють оцінити рівень розвитку професійно-комунікативної культури в майбутніх сімейних лікарів: мотиваційний, когнітивний, особистісно-ціннісний, практично-діяльнісний. Виявлено та обґрунтовано показники цих критеріїв, виділено та охарактеризовано три рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Ключові слова: критерії, показники, професійно-комунікативна культура, рівні сформованості професійно-комунікативної культури, сімейний лікар.

КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОМУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СЕМЕЙНЫХ ВРАЧЕЙ

Остраус Ю. М.

*Винницкий национальный медицинский университет им. Н. И. Пирогова,
ул. Пирогова, 56, г. Винница, Украина*

ostraus.yulia@gmail.com

В статье рассматриваются некоторые подходы к оцениванию сформированности коммуникативной культуры специалистов разных сфер профессиональной деятельности. Определены критерии, которые позволяют оценить уровень развития профессионально-коммуникативной культуры у будущих семейных

врачей: мотивационный, когнитивный, личностно-ценностный и практический. Определены и обоснованы показатели данных критериев, выделены и охарактеризованы три уровня сформированности профессионально-коммуникативной культуры будущих семейных врачей.

Ключевые слова: критерии, показатели, профессионально-коммуникативная культура, уровни сформированности профессионально-коммуникативной культуры, семейный врач.

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FUTURE FAMILY PHYSICIANS' PROFESSIONAL COMMUNICATIVE CULTURE

Ostraus Yu.

*Vinnitsia National Medical University named after M. I. Pirogov, 56 Pyrogova Str.,
Vinnitsya, Ukraine*

ostraus.yulia@gmail.com

Ukraine's determination to approach the international standards in health service has led to the priority of family medicine development. Family physicians play a fundamental role in the care of Ukraine population. Highly professional family physicians training is an urgent social need requiring improvement of their professional and communicative culture. In this article the author claims that the problem of future family physicians' professional communicative culture development requires further research. The author considers the meaning of the terms «criterion» and «indicator» and reveals general requirements to criteria. Some approaches to the problem of professional communicative culture assessment are investigated. According to the inner structure of professional communicative culture, the author defines criteria allowing to assess its development in future family physicians. These criteria are motivational, cognitive, personal and practical ones. Motivational criterion reveals future family physicians' motivation to master professional communicative culture. Cognitive criterion is characterized by the level of knowledge required for successful professional communication. Personal criterion discovers the level of communicative personal qualities development and the formation of value orientations system. Practical criterion shows the level of basic communication skills mastering which ensures effective professional communication. The author determines and substantiates indicators of these criteria. Three levels of future family physicians' professional communicative culture development are defined - high, medium and low. The author provides characteristic features of each level. This research gives the ability to track the dynamics of future family physicians' professional communicative culture development.

Key words: criteria, indicators, professional communicative culture, levels of professional communicative culture, family physicians.

Прагнення України наблизитися до світових стандартів у сфері охорони здоров'я та проголошена у зв'язку з цим загальнодержавною програмою «Здоров'я-2020: український вимір» і Законом України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» пріоритетність розвитку сімейної медицини, вимагають передусім високоякісної підготовки лікаря первинної ланки, сімейного лікаря, кваліфікація якого відповідала б міжнародному та європейському рівням. Професійно-комунікативна культура, будучи невід'ємною складовою професіоналізму кожного фахівця, займає провідне місце в загальнокультурному та професійному становленні особистості. Тож підготовка високопрофесійного, комунікативно компетентного лікаря нової генерації є актуальною суспільною потребою, задоволення якої вимагає від вищої медичної освіти орієнтації на підвищення рівня професійної та комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Проблема формування комунікативної культури, визначення її сутності, структурних компонентів стала предметом наукових розвідок А. Білоножко, О. Гаврилюк, О. Корніяки, Е. Манжос, Ю. Ушачової, І. Тимченко, В. Тернопільської, Ю. Юсеф, Е. Яценко та інших. Було виявлено педагогічні умови розвитку комунікативної культури майбутніх працівників кримінальної міліції (В. Барковський), учителів іноземної мови (Н. Бітюцкая) та учителів початкових класів (В. Садова), студентів вищих технічних навчальних закладів (К. Галацин), майбутніх інженерів зв'язку (Г. Медведь), соціальних інспекторів (Г. М'ясоїд), соціальних педагогів (В. Сморгочова), майбутніх юристів (Л. Станкевич), студентів вищих медичних навчальних закладів (О. Уваркіна), курсантів військових інститутів (С. Тарасенко). Незважаючи на значну кількість досліджень, що вивчають комунікативну культуру фахівців різних сфер професійної діяльності, формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів потребує подальшого ґрунтовного аналізу. Важливою умовою

проведення такої дослідної роботи є визначення та обґрунтування критеріїв і показників сформованості цього виду культури в майбутніх сімейних лікарів, що дозволять відстежити динаміку його розвитку.

Мета даної статті полягає у виявленні та обґрунтуванні критеріїв, показників та рівнів сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Розробляючи систему критеріїв досліджуваного явища, ми врахували різні тлумачення цього поняття. Критерій в енциклопедичних словниках визначається як «мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації» [12, с. 305], «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось» [1, с. 588]. У педагогічній теорії під цим терміном розуміють об'єктивну сутнісну характеристику, за допомогою якої проводять порівняльну оцінку певного явища, виявляють ступінь якісних і кількісних його змін [4, с. 149]. Л. Путляєва характеризує критерій як міру оцінювання досліджуваного явища та тих змін, що відбуваються в розвитку окремих особистісних складових чи усїєї особистості в результаті експериментального навчання чи виділених педагогічних умов, за яких гіпотеза дослідження відповідає чи не відповідає результатам експерименту [11, с. 37]. В. Загвязінський зазначає, що критерій – це узагальнений показник розвитку системи, успішності діяльності, основа для класифікації [3, с. 199].

Отже, з огляду на вищезазначене, критерій сформованості професійно-комунікативної культури ми розглядаємо як ознаку чи властивість, що дозволяє оцінити стан та рівень розвитку цього виду культури в майбутніх сімейних лікарів. Кожен критерій має свою систему показників, які характеризують певний його аспект. Як зазначають В. Кручек та О. Васюк, показники є проявами критерію і відображають якісні та кількісні зміни суб'єктів навчально-виховного процесу [5, с. 100]

Для визначення критеріїв професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів ми врахували визначені в роботі О. Новикова вимоги, яким вони повинні відповідати: об'єктивність, тобто можливість оцінювати досліджувану ознаку однозначно, не допускати спірних оцінок; адекватність, валідність – здатність оцінювати саме те, що експериментатор бажає оцінити; нейтральність по відношенню до досліджуваних явищ [10, с. 58].

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень виявив різні підходи до проблеми виявлення критеріїв та показників сформованості комунікативної культури майбутніх фахівців. У роботі Г. М'ясоїд було виділено критерії діагностування розвитку комунікативної культури соціальних інспекторів: інформаційно-пізнавальний, до показників якого відносяться професійно-етичні якості та усвідомленість власного рівня комунікативної культури; мотиваційно-ціннісний, що характеризується цінностями та мотивацією; операційно-діяльнісний, показниками якого визначено процесуальні комунікативні, інтерактивні, перцептивні уміння [8, с. 9-10].

Система критеріїв сформованості професійної комунікативної культури інженера зв'язку, котра була розроблена науковцем Г. Медведь, включає мотиваційний, змістово-операційний і особистісний критерії. Показниками мотиваційного критерію було визначено зовнішню і внутрішню мотивацію майбутнього фахівця до опанування цим видом культури, показниками змістово-операційного критерію – засвоєння комунікативних знань і розвиток комунікативних умінь, а показниками особистісного – комунікативні якості, важливі для професійної комунікативної культури [9, с. 110-124].

До критеріїв сформованості фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів С. Тарасенко відносить: цільовий, що проявляється зовнішньою і внутрішньою мотивацією, професійним спрямуванням мовлення та ціннісними орієнтаціями щодо використання цього виду культури в майбутній професійній діяльності; когнітивний, котрий охоплює знання дисциплін гуманітарного циклу, інтегровані уміння і навички, пов'язані з виконанням фахових комунікативних функцій; діяльнісний, що характеризується уміннями встановлювати міжособистісну взаємодію на засадах діалогу культур, передбачати і

попереджувати конфліктні ситуації, здійснювати ефективне професійне спілкування; рефлексивний, показниками якого є уміння аналізувати результати своєї діяльності, належним чином коригувати поведінку у процесі професійної комунікації [13, с. 12].

Для аналізу комунікативної культури студентів навчальних закладів економічного профілю Е. Яценко використовує когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий критерії. Показниками когнітивного критерію визначаються розуміння сутності комунікативної культури та необхідних для неї якостей, знання етикетних норм, усвідомлення факторів, що впливають на формування комунікативної культури. Показниками емоційно-ціннісного критерію дослідниця називає емоційно-позитивне ставлення до етикетних норм спілкування і прагнення їх застосовувати, адекватну самооцінку і розвиток емпатії. До показників поведінкового критерію було зараховано комунікативні здібності, прояв емпатії, уміння дотримуватися етикетних норм [15, с. 8].

Важливе значення для нашого дослідження має наукова праця О. Уваркіної, де було запропоновано систему критеріїв сформованості комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти: когнітивний критерій, що відображає ступінь усвідомленості участі у спілкуванні та рівень засвоєння знань про норми та цінності спілкування, про різноманітні комунікативні алгоритми; емоційний критерій, показники якого – захопленість міжособистісними стосунками, задоволення процесом і результатом комунікації; інструментальний критерій, який висвітлює рівень оволодіння комунікативними уміннями, засобами рефлексії та взаємодії [14, с. 91-108].

Варто також звернути увагу на точку зору С. Герасименко, котра критерії комунікативної культури майбутніх медичних працівників вирізняє відповідно до її структурних компонентів. Критеріями емоційного компоненту науковець вважає знання своїх емоцій, управління емоціями, емпатію, розуміння невербальної мови, атракцію. Критерії когнітивного компоненту включають у себе систему цінностей, переконань і відношень, комунікативні і мовні знання та уміння, творче мислення, рефлексію, самоконтроль. Планування інтеракції і стратегії взаємодії, структурованість взаємодії, комунікативна спрямованість визначаються як критерії поведінкового компоненту [2, с. 205-206].

Зважаючи на те, що сформованість професійно-комунікативної культури майбутнього фахівця передбачає передусім сформованість її структурних компонентів, ми вважаємо за доцільне в основу виділення критеріїв покласти змістову структуру професійно-комунікативної культури. Розглядаючи професійно-комунікативну культуру майбутніх сімейних лікарів як складне динамічне особистісне утворення, що охоплює систему загальнолюдських та професійних цінностей, мовленнєвих та етичних знань, комунікативних умінь і якостей, норм і правил здійснення професійної комунікативної діяльності, котрі пов'язані зі специфікою професії і забезпечують високу ефективність професійної комунікації, у його структурі ми виокремлюємо чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційний (мотивація оволодіння цим видом культури), когнітивний (знання, необхідні для успішної професійної комунікації), особистісно-ціннісний (комунікативно важливі якості особистості та система ціннісних орієнтацій, що сприяють взаєморозумінню та успішному виконанню комунікативних завдань), практично-діяльнісний (комунікативні вміння, що забезпечують здійснення професійної комунікації). Відповідно, критерії сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів ми визначаємо ідентичними до її структурних компонентів.

Мотиваційний критерій характеризує мотивацію майбутніх сімейних лікарів до оволодіння професійно-комунікативною культурою. До показників цього критерію ми відносимо ті мотиви, що здійснюють найбільш значний вплив на формування навчальної мотивації, спрямовують пізнавальну активність особистості на оволодіння професією і розвиток своїх потенційних можливостей, та сприяють успішності в навчально-професійній діяльності. Аналіз праць А. Реана, С. Занюка, Л. Подоляк та В. Юрченко, Є. Ільїна, О. Столяренко та

інших виявив, що до таких мотивів належать мотиви вибору професії, мотивація успіху та прагнення до професійного самовдосконалення.

Когнітивний критерій відображає рівень засвоєння знань, необхідних для успішної професійної комунікації, котрі формують теоретичну основу комунікації, служать підґрунтям для розвитку практичних комунікативних умінь. Проаналізувавши праці Ф. Бацевича, Л. Вікулової, І. Вітенка, М. Ізмайлової, Є. Ільїна, Л. Кайдалової, В. Кручек, М. Філоненко, присвячені психології спілкування та основам комунікації, ми виділили дві групи знань, без яких не можливе здійснення професійної комунікації – мовна компетенція та комунікативні знання. Важливим для нашого дослідження є також положення про те, що моральну і культурну основу комунікативної та професійної діяльності фахівця забезпечують знання норм етики та правил етикету. Отже, показниками цього критерію ми вважаємо мовну компетенцію, комунікативні знання, етичні та етикетні знання.

Особистісно-ціннісний критерій стосується сформованості комунікативно значимих якостей особистості майбутнього сімейного лікаря та системи ціннісних орієнтацій. Серед якостей, що сприяють ефективності професійної комунікації, визначених у працях Є. Ільїна, А. Кібанова, Г. Красножон, О. Уваркіної, О. Корж та М. Філоненко, найбільш важливими для формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів ми вважаємо: доброзичливість, емпатійність, комунікабельність, рефлексивність, урівноваженість. Ціннісні орієнтації, що є основою цього виду культури, на нашу думку, повинні ґрунтуватися на гуманістичних та професійних цінностях, оскільки діяльність медика підпорядкована принципам гуманізму та милосердя, спрямована на людину, збереження її життя і здоров'я. До цінностей, що відіграють визначну роль у формуванні професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, ми відносимо запропоновану в дослідженні В. Кузнецової систему базових гуманістичних цінностей (життя, доброта, любов до ближнього, співчуття, справедливість, совість, повага до людської гідності) [6, с. 8] та розроблену К. Куренковою систему професійних цінностей медичних сестер (милосердя, любов до людей, доброзичливість, вимогливість, колегіальність, професійна репутація, любов до медичної професії, професійне достоїнство) [7, с. 7-8]. Отже, показниками особистісно-ціннісного критерію визначаємо сформованість особистісних комунікативних якостей та гуманістичних і професійних ціннісних орієнтацій.

Практично-діяльнісний критерій пов'язаний з рівнем оволодіння базовими комунікативними уміньми, що забезпечують ефективне здійснення професійної комунікації. Вивчення наукових робіт Ф. Бацевича, Р. Вердербер та К. Вердербер, І. Вітенка, О. Галкіної, Т. Гриценко, М. Ізмайлової, Є. Ільїна, Є. Клімова, В. Кручек, А. Панфілової та М. Філоненко дало можливість виявити дві основні групи комунікативних умінь, наявність яких є неодмінною умовою успішної комунікативної взаємодії – уміння сприймати комунікативні сигнали та уміння виробляти комунікативні сигнали. Оскільки кожна професія має свої характерні риси і вимагає від фахівця особливих умінь, сімейний лікар повинен володіти не тільки вищевказаними загальними комунікативними уміньми, а й професійними комунікативними уміньми, котрі дозволять йому встановлювати контакт зі співрозмовником у процесі професійної комунікації, керувати взаємодією з ним. На нашу думку, уміння вести діалог є одним з основних професійно-комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів тому, що клінічна бесіда була і залишається основним видом спілкування лікаря і пацієнта, одним з найважливіших методів, що застосовується у повсякденній практичній роботі сімейного лікаря. Отже, показниками практично-діяльнісного критерію вважаємо уміння сприймати та виробляти комунікативні, уміння вести діалог як основне професійно-комунікативне уміння.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених вивченню комунікативної культури представників різних вікових груп та різних сфер професійної діяльності, виявив, що більшість науковців виділяє три рівні сформованості цього виду культури. Ретельне

дослідження критеріїв сформованості професійно-комунікативної культури та їх показників надало нам можливість встановити наявність як мінімум трьох рівнів проявів кожного показника. Тому для визначення сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів на основі представленої системи критеріїв і показників нами було виділено три рівні – низький, середній та високий.

Високий рівень передбачає за *мотиваційним критерієм* – відповідність провідних мотивів вибору професії її об'єктивному змісту, тобто домінування внутрішніх соціально значущих мотивів вибору професії; високий рівень мотивації успіху; активну реалізацією потреби у самовдосконаленні; за *когнітивним критерієм* – відмінний рівень знань державної та іноземної мови; високий рівень сформованості комунікативних, етичних та етикетних знань; за *особистісно-ціннісним критерієм* – високий рівень розвитку комунікативних якостей; високий рівень сформованості гуманістичних і професійних ціннісних орієнтацій; за *практично-діяльним критерієм* – високий рівень сформованості умінь сприймати і виробляти комунікативні сигнали, уміння вести діалог.

Середній рівень визначається за *мотиваційним критерієм* – частковою відповідністю провідних мотивів вибору професії її об'єктивному змісту, тобто домінуванням внутрішніх індивідуально значущих мотивів вибору професії; середнім рівнем мотивації успіху; відсутністю сформованої системи самовдосконалення; за *когнітивним критерієм* – добрим рівнем знань державної та іноземної мови; середнім рівнем сформованості комунікативних, етичних та етикетних знань; за *особистісно-ціннісним критерієм* – середнім рівнем розвитку комунікативних якостей; середнім рівнем сформованості гуманістичних і професійних ціннісних орієнтацій; за *практично-діяльним критерієм* – середнім рівнем сформованості умінь сприймати і виробляти комунікативні сигнали, уміння вести діалог.

Низький рівень характеризується за *мотиваційним критерієм* – невідповідністю провідних мотивів вибору професії її об'єктивному змісту, тобто домінуванням зовнішніх мотивів вибору професії; низьким рівнем мотивації успіху; призупиненням самовдосконалення; за *когнітивним критерієм* – задовільним чи незадовільним рівнем знань державної та іноземної мови; низьким рівнем сформованості комунікативних, етичних та етикетних знань; за *особистісно-ціннісним критерієм* – низьким рівнем розвитку комунікативних якостей; низьким рівнем сформованості гуманістичних і професійних ціннісних орієнтацій; за *практично-діяльним критерієм* – низьким рівнем сформованості умінь сприймати та виробляти комунікативні сигнали, уміння вести діалог.

Отже, проведене дослідження дозволило нам уточнити значення понять «критерій» та «показник», визначити критерії та показники сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, обґрунтувати характеристики кожного рівня. В основу виявлення критеріїв нами було покладено змістову структуру професійно-комунікативної культури. Система критеріїв для оцінки рівня розвитку цього виду культури в майбутніх сімейних лікарів містить мотиваційний, когнітивний, особистісно-ціннісний та практично-діяльній критерії.

Перспективним напрямом досліджень у цій сфері вважаємо розробку методики діагностики професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів та виявлення педагогічних умов її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Герасименко С. Л. Формирование коммуникативной культуры будущего медицинского работника в процессе изучения иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Герасименко С. Л. – Курск, 2007. – 282 с.

3. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. -2-е изд., стер. / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов - М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 208 с.
4. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «Март»; Ростов н/Д : Издательский центр «Март», 2005. – 448 с.
5. Кручек В. А. Критерії та показники сформованості культури педагогічної взаємодії / В. А. Кручек, О. В. Васюк // Вісник Черкаського університету : Серія «Педагогічні науки» – 2011. – Вип. 203. – Ч. 1 – С. 99 – 104.
6. Кузнецова В. Г. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. Г. Кузнецова. – Луганськ, 2001. - 20 с.
7. Куренкова К. М. Формування професійних цінностей майбутніх медсестер у процесі фахової підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / К. М. Куренкова. – Харків, 2009. – 21 с.
8. М'ясоїд Г. І. Педагогічні умови розвитку комунікативної культури соціальних інспекторів у процесі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Г. І. М'ясоїд. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
9. Медведь Г. М. Формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку : дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Медведь Г. М. – Київ, 2010. – 251 с.
10. Новиков А. М. Как работать над диссертацией : Пособие для начинающего педагога-исследователя. – 4-е изд. / А. М. Новиков. – М. : Издательство «Эгвес», 2003. – 104 с.
11. Путляева Л. В. Современные психолого-педагогические проблемы профессионального обучения / Л. В. Путляева. – М. : ЦОЛНУВ, 1990. – 170 с.
12. Словник іншомовних слів / Уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
13. Тарасенко С. М. Формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. М. Тарасенко. – Житомир, 2013. – 23 с.
14. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Уваркіна О. В. – Київ, 2003. – 193 с.
15. Яценко Е. М. Формування комунікативної культури студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів економічного профілю : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика професійного виховання» / Е. М. Яценко. – Київ, 2010. – 20 с.

REFERENCES

1. Busel, V. (2005) Great explanatory dictionary of Ukrainian, Perun, Kyjiv, Ukraine.
2. Gerasimenko, S. L. (2007) “Future health professionals’ communicative culture formation in the process of foreign language studying”, Thesis for Cand. Sc. (Pegagogy), Kursk, Russia.

3. Zagvjazinskij, V. I., Atakhanov, R. (2005) Methodology and methods of psychoeducational research, Academia, Moscow, Russia.
4. Kodzhaspirova, G. M., Kodzhaspirov, A. Ju. (2005) Pedagogical dictionary, Mart, Moscow, Russia.
5. Kruchek, V. A., Vasiuk, O. V. (2011) "Criteria and indicators of formation of pedagogical interaction", *Visnyk Cherkaskogho universytetu*, vol. 203, part 1, pp. 99-104.
6. Kuznecova, V. Gh. (2001) "Formation of future teachers' humanistic values studying", Thesis abstract for Cand. Sc. (Pegagogy), Lughansjk, Ukraine.
7. Kurenkova, K. M. (2009) "Formation of future nurses' professional values in the process of professional training" Thesis abstract for Cand. Sc. (Pegagogy), Kharkiv, Ukraine.
8. M'jasojid, Gh. I. (2005) "Pedagogical conditions of social inspectors' communicative culture development in the process of advanced training", Thesis abstract for Cand. Sc. (Pegagogy), Ternopilj, Ukraine.
9. Medvedj, Gh. M. (2010) "Professional communicative culture formation in future communications engineers", Thesis for Cand. Sc. (Pegagogy), Kyjiv, Ukraine.
10. Novikov, A. M. (2003) How to work on a dissertation, Egves, Moscow, Russia.
11. Putljaeva L. V. (1990) Modern psychological and pedagogical issues of professional education, Moscow, Russia.
12. Morozov, S. M., Shkaraputa, L. M. (2000) The dictionary of foreign words, Naukova dumka, Kyjiv, Ukraine.
13. Tarasenko, S. M. (2013) "Professional communicative culture formation in cadets of military institutions in the process of humanities disciplines studying", Thesis abstract for Cand. Sc. (Pegagogy), Zhytomyr, Ukraine.
14. Uvarkina, O. V. (2003) "Communicative culture formation in students of higher medical educational institutions in the process of psychological and pedagogical subjects studying", Thesis for Cand. Sc. (Pegagogy), Kyjiv, Ukraine.
15. Jashhenko, E. M. (2010) "Students' communicative culture formation in the educational process of higher educational institutions of economics", Thesis abstract for Cand. Sc. (Pegagogy), Kyjiv, Ukraine.

УДК 54:37.047:17.026-057.875

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ- ПЕРШОКУРСНИКАМИ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Перетяцько В.В., Бойку О.В.

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

viktoriyaperetyatko@gmail.com, olia.boiku@yandex.ru

У статті розкрито вплив реалізації принципу професійної спрямованості у змісті хімічних дисциплін на мотиваційну сферу студентів-першокурсників. Аналізуються дані діагностики різних особистісних станів студентів спеціальностей «Хімія» та «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

Ключові слова: професійна спрямованість, мотивація, студенти-першокурсники різних спеціальностей.